

ንባብ ንትሕዝቶ ቐንዖታት 'ህያው ደብሪ'

አርእስቲ፤ ህያው ደብሪ

ጅር፤ ቐንዖት

ገጻት፤ 492

አሕታሚ፤ አሕተምቲ ሕድሪ

ዘምህረት ዮሃንስ

አስመራ - ሆቴል እምባሶይራ

06 ለካቲት 2019

ሎሚ ኣብ ኤርትራዊ ሕትመት፡ ብ'ህያው ደብሪ' ኣብ ቅድሚያ ዓይንና ታሪኽ ይፍጸም ኣሎ ክብል ብዘይምምታእ እደፍር። ገምጋማይ ህውኸን ቅድመ-ብሉልን፡ ካብኡ ሓሊፉ ኸአ ስምዒታዊን ጥምዓዊን ዘዋጊን ኩይት፡ ምስ ግዜ መስሓቅን ዝገብረኒ ዓሻ ድፍረት ከይከውን ስክፍታ የብለይን። በናብባይ 'ህያው ደብሪ' ኣብ ስነጽሑፍ ግጥሚ ኤርትራ ብርቂ መጽሓፍ፡ ሓድሽ እምነ-መኣዝን ዘንብር መበቆላዊ ዕዮ እዩ። ደራሲኡ ተስፋማርያም ከአ፡ ብተውህቦ ዝጸገወ፡ ብፈጠራውነትን ቅጂላን ሓሳባትን ዝተዓደለ፡ ሕመረት ቋንቋን ባህልን ኣዕሚቕ ብምምርማርን ብምእማርን፡ መለኮታዊ ሰባዊ ጸጋ ምጃኑ ብምእማን ዝለዓለ ክብሪ ሂቡ ህይወቱ ብኡ ተጸሚዶ ንነብሱን ህዝቡን ብውሕልነት ስነጽሑፍ ክሃንጸሉ ዝበቐጠ ጥበበኛን ሓሳባይን እዩ ነይሩ። በዚ ምክንያት'ዚ እየ ሎሚ ኣብዚ 'ህያው ደብሪ' ትምረቕሉ ዘላ ዕዙዝ ኣጋጣሚ፡ ታሪኽ ክሰራሕ ንምስክር ኣሎና ዝብል ዘሎኹ። ስለዚ፡ ድሕሪ ደጊም፡ ኣብ ስነጽሑፍ ቅንዩት ኤርትራ፡ 'ህያው ደብሪ' ፈላይ-ዶብ፡ ኣርሓዊ ሓድሽ መድረኽ፡ እምነ-መሰረት ዘመናዊ ቅንዩት ክኸውን እዩ በሃላይ እዩ። ንቐለይ ከመርትዖ ስለ ዘለኒ ከአ፡ ቀጺለ ዝተጸምቑ መረዳእታይ ከቕርብ ኣፍቕዱለይ።

ናይ ስነጽሑፍ ተመራማርን ሃያስን ከም ዘይኮንኩ ብምሕባር ክጅምር፡ ካበይ ይብገስ ከም ዘሎኹ ስለ ዘነጽርን ምድንጋር ስለ ዘውሕድን -- ብበለጻዊ ዓይኒ ኸአ ነብሰይ ንምክልኻል ትሕጃ ንክኾነኩ'ውን ክብሃል ይክኣል -- ኣድላይ እዩ። ስለዚ ዘቕርቦ መረዳእታ ናይ ሓደ ግዱስ ኣንባቢ ደኣ'ምበር ኣካዳሚያዊ ንባብን ህየሳን ኣይኮነን። ስነጽሑፍዊ ክልሰሓሳብ ብማዕዶን ብሃውርን ደኣ'ምበር ብጥልቀት ስለ ዘየጽናዕከዎ፡ መረዳእታይ ክልሰሓሳባዊ መሰረቱ ድልዱል ከም ዘይኮነ እርዳኣኒዩ። ግን፡ ምስ ኰሉ ድሩትነቱ፡ ንባቢይ ምስ ናይ ብዙሓት ከምዚ ኸማይ ግዱሳት ኣንበብቲ ንባብ ከመላላእ ስለ ዝኸእል፡ በዚ መዳይ'ዚ ኸአ ንተመራመርቲን ሃየስትን'ውን ስለ ዘገድስ፡ ብኸልሰሓሳብ ዘይተገርሐን ዘይተሰርዐን ሓፈሻዊ መረዳእታይ ገለ ፋይዳ ኣይስኣኖን ይኸውን።

'ህያው ደብሪ' ከም ስነጽሑፍዊ ዕዮ ብትሕዝቶኡን መልክዑን ክህየስን ክግምገምን ይኸእል። ስነጽሑፍዊ ትሕዝቶን መልክዕን ግን፡ ኣብ ሓድሕዱ ህያው ምውስሳብ ስለ ዘለዎ፡ ክነጻጸል ዘይክእል ብሓንሳብ ሓደን ክልተን ስለ ዝኾነ፡ ትሕዝቶ -- ሓሳባት፡ ክብርታት ስምዒታት፡ ኣምራት፡ ትውፊታት፡ መንጽራት... -- ካብ ዝተገልጸሉ ውሱን ቋንቋን ጥበባዊ መልክዕን ወጻኢ ክህሉን ክግለጽን ኣይክእልን። ይኹንምበር፡ ትሕዝቶን መልክዕን ኣብ ክልሰሓሳዊ ክትዕ ከም ክልተ ነንበይኑ ባእታታት ክእመር ስለ ዝኸእልን ስለ ዘለዎን፡ ኣብዚ ብዛዕባ 'ህያው ደብሪ' ዘቕርቦ ሓተታ ኣብ ትሕዝቶ ክሕጸር መሪጸ ኣሎኹ።

ጥበባዊ መልክዕ ቅንዩት፤ እልመት ቋንቋኡ፡ ኣወቃቕራ ቅርጹ፡ ስውያታቱ፡ ረምታኡን ሳምራኡን፡ ወስጠ-ዘኡ፡ ኣተንብሆታቱ፡ ሑሽክታኡ፡ ሰራይ ሓይሉ፡ ሙዚቃዊ ደሃያቱ፡ ድሙቕ ቕጂላታቱ፡ ከም ናይ ቋንቋ ኣሮኬስትራ ሲንፎኒ ክግለጽ ዝኸእል ብበባይኑ ባእታታትን ሕብረታትን ተወሳሲቡ ዝተኣልመን ዝወቀበን ጥልቂ ዓውዲ ስለ ዝኾነ፡ ክኣትዎ ዝኸእልን ዝደፍርን ኣርእስቲ ኣይኮነን። ናይ 'ህያው ደብሪ' ድሕረ-ቐል ዝጸሓፈ ሄኖክ ተስፋ-ብሩኽ ኣብቲ ነዊሕ ስነቕዳዊ ትንተናኡ፡ ከም ተመራማርን ሃያስን ቅንዩት ብቕዓቱ ዘመስከረሉ መጽናዕቲ ኣቕሪቡ ስለ ዘሎ ግን ንዓይ ካብ'ዚ ዘይክእሎ ጸር ኣገላጊሉኒ'ሎ።

ንደራሲ ‘ህያው ደብሪ’ ተስፋማርያም፡ እቲ መሳሲ ሓሳባት ስለ ዝኾነ፡ ኣብ ቅንጽታቱ ውን ሓሳባት ማእከላይ ቦታ ስለ ዘለዎ፡ ቅንጽታቱ ከም ጥበቢይና መግለጺ ሓሳባቱ ኮይኑ ዝመጸ ይመስለኒ። ቅንጽታት ከም ስነጽሑፋዊ መልክዕ ሓሳባቱ ንምግላጽን ንምትሕልላፍን፡ በቲ ብኸነት ዘየፍቅድን ዝግሓተ-ቻላት ዘይጸውርን ቅርጹው ኣቃውማኡ ከም ብሉጽ ጸዋሪ ሓሳባት ንኸገልግሎ ብፍላጥ ዘሓረዮ ኮይኑ ይርኣየኒ። ምኽንያቱ፡ ምእማርን ንሓሳባት ቀዳምነት ምሃብን ንተስፋማርያም፡ ከም ባህሪታዊ ድርኪት ካብ ንሱነቱ፡ ካብ ባህላዊ ሕመረቱን ኣቃውማኡን ዝነቅልን ንዕኡ ዘንጸባርቕን ደኣምበር፡ ከም ሞዳ ንይምስል ክኾኖ ዝፍትን ጥምዓዊ ገጸ-ባህሪ ኣይነበረን። ብጥልቀት ምሕሳብን ምእማርን እምበኣር፡ ከምልጠሉ ዘይክኣለን ዘይደለየን ጽሕፍቶኡ ኮይኑ እዩ ሓሊፉ።

ኣብ ማሕበራዊን ፖለቲካዊን ኣተሓሳስባ ተስፋማርያም፡ ባህሊ መሰረታዊን ወሳኒን ባይታ ደኣምበር፡ ሳብጌንን መርኣያን ማሕበራዊን ቍጠባዊን መዋቕራትን ሓይልታትን ኣይኮነን። ኣብ ሰብኣዊ ሕብረተሰብ እቲ ባይታ ባህሊ ኮይኑ፡ እቲ ካልእ በበይኑ ንዋታዊ ይኹን ትካላዊ መግሃዲታቶዩ ማለትዩ። ስለዚ፡ ተስፋማርያም፡ ባህሊ መሰረት ስልጣኔ፡ ወይ ብኻልእ ቃላት፡ ስልጣኔ፡ ድንፋዕ ባህሊ ዝወልዶ ናይ ነገራዊ፡ ሞራላዊ፡ ትካላዊ ምዕባሌን ምርቃቕን ኩነት ስለ ዝኾነ፡ ኣብ ማሕበራዊን ፖለቲካዊን ሓሳባት ቀዳምነት ባህሊ ብንቕሓት ክሕሎን ብቐጻልነት ክረጋገጽን ኣለዎ ዝብል ኣረዳድኣ ነይርዎዩ። ኣብ ሓደ ጽሑፉ ንኣብነት፡ “ንዓይነትን ደረጃን ናይ ሰብኣዊ ስልጣኔ፡ ናይ ሕብረተሰብኣዊ ምዕባሌ ዝውስን ረቋሒ፡ ኣውራ ፖለቲካ ኣይኮነን። ብቐዳምነት ባህሊ ደኣምበር።” ምባሉ ነዚ የረጋገጽ።

እዚ፡ እቲ ፍሉጥ ሰውራዊ ሓሳባይ ፍራንስ ፋኖን ብዛዕባ ባህሊ ዝበሎ ኣዘካኺሩኒ። ፋኖን ወሳኒነት ባህልን ምስ ነብሰ-ምልኣትን ነብሰ-ከኣልነትን ሕብረተሰብ ዘሎዎ ምትእስሳርን ብዝምልከት ኣብታ ‘ጉስቁላት መሬት’ ዘርእስታ ፍልጥቲ መጽሓፍ፤ ንጀርመናዊ ወይ ፈረንሳዊ ባህሊ ኣብ ሕቶ ዘእትዎን ንምልኣቱ ዝምጉቶን ከም ጎደሎ ዘርእዮን የለን፤ ዘመናዊ ምዕራባዊ ባህሊ ብመንጽር ካልኣት ኣብ ሕመረቱ ናይ መንነት ቅልውላው የብሉን፤ ነብሱ ስለ ዘረጋገጸ ባህርያውነት ለቢሱ፡ ከም ውሁብ ተወሲዶዩ ዝትሕዝቶኡ ርእይቶ ገሊጹ ነይሩ። ስለዚ ኣብቲ ግዙእ ዝነበረ ዓለም፡ ብፍላይ ኣፍሪቃ ግን፡ እቲ ወደባት ባህሊ -- ኣፍሪቃዊ ሰብኣውነት ምጅኑዩ -- ኣብ ሕቶ ዘኣቱ፤ ነብሰ-ምልኣቱ ዘየመስከረን ዘየረጋገጸን፤ ማእከል-ስሕበቱ ካብኡ ወጻኢ ዝርከብን ብኻልኣት ዝውነንን፤ ካብ ውሽጡ ሰብኣዊ ትርጉምን ዕላማን ክብርታትን ምፍልፋል ዝሕርብቶ፤ ኣጓጉል ዝተረፈን ጽግዕተኛን ነብሱ ዘይክእልን ዘየኸብርን፤ ስለዚ፡ ብሕልከት ነብሰ-ምንእኣስ ዝሰቐ ምጅኑ መሰረት ተጸጋዕነቱን ድሕሪት-ተራፍነቱን እዩ።

እዚ ሓሳባትዚ ኣብ ሓያለ ቕንጽታት ‘ህያው ደብሪ’ ተወኪሉ ንረኽቦ ኢና። ንኣብነት ኣብታ “ዑደት፡ ውሁብዮ፤ ምሕኳርዮ ወሳኒ” ዘርእስታ ግጥሚ፤

ዓደሺ!

- ንጭራኣዊ፥ ወግዓዊ ማዕርነት ጥራይ__
- ከም ሕማም-ደዌ ብምፍንፋን__
- ካብ ደንበ ናይ ተንቀላወጥቲ፥ ናይ ተመጽወትቲ፥ ናይ በእንተኣም-ዚመጸ ይቐሎም__

ብዓመታት-ብርሃን ብምግላል፡ ባዕልኺ__

ብጻዕርኺ፡ ብተበላሐትነትኪ፡ ንተጸማምነትኪ፤

ናብ ክበብ ናይ

ንምሸቱ፡ ብቋንቋ ናይ ዓወት__ ብኹሉን ናይ እኖ ልሳናትኪ ንወለድታት ኪትዝምሪ፤

ክብል ከሎ፡ ነቲ ብናይ ተጸጋዕነት ትካቦ ወይ ልቋሕ በሰሮ ዘይብጻሕ ዘመናዊ ስልጣኔ፡ ኣብ ባህልኻን ሰብአውነትኻን ተአማሚንካ ውሽጣዊ ዓቕሚ ኣማዕቢልካን ተቐሊሰካን ነብስኻ ክኢልካን ጥራሕ ከም ዝብጻሕ የመልከት። ኤርትራን ህዝባን ድማ ወነንቲ ሕቡን ባህሊን ቅያዊ ገድሊን ስለ ዝኾኑ፡ እቲ ዝበቐዎም ሕርያ፡ እቲ ናይ ክብረትን ነብሱምልኣትን ብጻዕርኻ ምዝምናውን ጎደና ምጃኑ ይእምት።

ኣብ ሓያለ ጽሑፋቱን ግጥምታቱን ተስፋማርያም፡ ኣብ ኤርትራ ምስ ነዊሕ ናይ ስልጣኔ ታሪኻን ባህላን ዘመናዊ ስልጣኔ ንምህናጽ ዘሎ ባይታን፡ ዘቤታዊን ግዳማዊን፡ ባዕላዊን ወድዓዊን ብድሆታትን ግድላትን ምሒር ዘሻቕሎን ኣዕሚቑ ዝሓስበሉን ጸሚዱ ዝሓዘ ማእከላዊ ጉዳይ ምንባሩ ርኡይ እዩ። ኣብ ልቂ ጽሑፋዊ ይኹን ቅንዩታዊ ስርሓቱ፡ ቅድመ-ኤርትራዊ ጥንታዊ ስልጣኔ፤ መሰጋገሪት ኤርትራን ዘመነ-ሃገራዊ ንድፋዊ መበገሲታታን፡ ኣህጉረ-ዘመናዊ መዓርፎኣን ብማለት፡ ስለስተ ታሪኻዊ መድረኻት ብምፍላይን ንምእማርን ዑደታዊን መዓርፎኣዊን መስርሓቱ ብምግላጽን ብጥልቀት ሓሲቡሉ እዩ። ዘመናዊ ስልጣኔ ብገዛእ ዓቕምኻ ንምህናጽ ግን፡ ውርሻታት ጥንታዊ ስልጣኔ ንበይኑ ኣኻሊ ከም ዘይኮነን፡ እቲ ምስግጋር ብሰለልታን ብዘይ ፈታኒ ታሪኻዊ ቃልሲን ከም ዘይብጻሕ ይትንትን። ኣብ ሓደ ጽሑፉ፡ “... እቶም ኣብ ዘመናዊ መኸተ ኣጥላዕሊዎም ዝተዓወቱ ኣህዛብ ብጫ ዓሌት፡ ካብ ናትና ዚጽብልል ታሪኽ-ጥንታዊ መበገሲ ባይታን ስልጣኔ-መዋእላዊ ዓውዲታትን ኣይነበሮምን።” ብምባል ከኣ፡ ዘመናውነት ንምህናጽ “ታሪኻዊን ወሰንቲን መሪሓዊ መንጽራት” ምጭባጥ ከም ዘድሊ ይምጹት። እቲ መንጽራት ዝብሎ መሰረታዊ መበገሲ፡ ዝለዓለ ክብሪ ኮይኑ፡ ናይቲ መዓርፎኣዊ ጉዕዞ ውሕስነትን ኣወዋትን እዩ። ምክንያቱ፡ ተስፋማርያም ንኣምር መንጽራት ካብ ተራ ትርጉሙ ንላዕሊ “ተወከስኣዊ ስልጣን ዚውንኑ... ንዋታዊ፡ ትካላዊ፡ ወይ ባዕላዊ-ባህላዊ ስርዓታት... ብኣታቶም ዝፍጠሩ ጠመተታት፡ ኣምራት [እዮም]... መንጽር ባዕላዊ-ባህላዊ... ስነ-ሓሳባዊ ተምሳሌ ጥራሕ ኣይከውንን። ብርግጽ ንዋታዊ፡ ትካላዊ ተርእዮውን እዩ።” ብማለት ስለ ዝገልጸን ዝርድኡን፡ ከም ቀንዲ ባይታን መድሕንን ጉዕዞ ስልጣኔ ገይሩዮ ኣሚርዎ ዘሎ። እዚ ተስፋማርያም መንጽር ዝብሎ፡ ምስቲ እቲ ዓቢ ኢጣልያዊ ማርክሳዊ ፍላስፋ ግራምሺ “ሃጀሞኒ”፡ ማለት ኣብ ሓደ ዝረግአ ስርዓት ግድን ዝህሉ፡ ናይቲ ስርዓት ቀንዲ ምክንያት ርግኣትን ቀጻልነትን ዝኾነ፡ ኣብ መላእ ሕብረተሰብ ወሺጡ ብምስራጽን ባህርያዊነት ብምልባስን ካልኣይ ባህሪ ዝኾነ (Second nature) – ናይ ሕብረተሰብ ውሁብ/ልሙድ ርድኢት/እንዶ (Common Sense) ክሳብ ምጃን ዝበጽሐን፡ ዝኣኢ፡ መራሒ፡ ዓብላሊ ሓሳባትን ትካላትን ዝብሎ መሰረታዊ ኣምር ዝመሳሰል እዩ። ብሓጺሩ፡ ንብድሆታት ምህናጽ ዘመናዊነት ኤርትራ ብብቐዓት ብምግጣም ናብቲ ታሪኻዊ መዓርፎ ንምብጻሕ “ኤርትራዊ ታሪካዊን ስልጣኔኣዊን መትከል-ቀጻልነት ዚባይትእም፡ ኤርትራዊ ኣዘምናዊ ስልጣኔኣዊ ሕልና ዝዕጣቆም፤ ነብሱ-ኣኽብሮታዊን መንፈስ-ቅንኣታዊን ኣዘምነውቲ መንጽራት ዝስነሓሳቦም።” ብምባል ዝገልጸም ኤርትራዊ ሓይልታትን ስልጣኔኣዊ ሕልናን ከም ዘድሊ ይምጹት።

ተስፋማርያም ንመንጽር፡ ስልጣኔአዊ ኒሕ፡ ስልጣኔአዊ ሕልና ሐሳባዊ ብቕዓት ኢሉ'ውን ይገልጽዮ። ኤርትራ ብባህላን ስልጣኔአዊ ታሪኽን ናይ ምዝምናው ዝሓሸ ባይታ ዘሎዎ፡ ህዝባ ድማ በዓልቤት ቅያዊ ሰውራን ኒሕ ስልጣኔ ዝውንን ምዃኑ ብምግላጽ፡ ስግሩ ህዝቢ ኤርትራ ኣብ ዘባኡ ልዕሊ ብጽሒቱ ሓላፍነት ምርሓው ዘመናውነት ከም እተሰከመን ክቡር ዋጋ ከም ዝኸፈለሉን የብርህ። ኣብዛ፡ “ጃህራ ይጽናሓልና፤ ንህልው ብቕዓትና ነመቕድም!” ትብል ቅንዩቱ ንኣብነት፡ ነዚ ዝትንኪ ዝተወሰነ ሐሳባትን ትርጉማትን ንረክብ፡-

ጣቋ-እንተ'ልዩና__

ልዕሊ ስልጣን-ፍቓድናን ተግባርናን ንስረዓዮ

ነቲ ሐሳባዊ ብቕዓት፡ ንሱ እዩ፤

እቲ ኮምፓሳዊ ብተይ-ጅኒ፡ ናይ ራእና!

'ቲ ጳጳስናን ሙፍቲናን እንተ ተላፊኑ'ውን ዘይጽዕድዎ__

ኣበዒንቲና ሰፊሩ ዚቕልጽ__

ስልጣኔአዊ ሕልና እዩ፤

ምስጢር ናይ ኣብሾና!!

ፍልስፍናዊ ኣስተንትኖ ኣገዳሲ ተምሳል ናይ ሓያለ ቅንዩታት 'ህያው ደብሪ' እዩ። ኣብ “ክሳብ ሓዚ ኸይተደብተረ ዚጸንሐ፤ ጉዳም ዘ-ፍጥረታዊ ታሪኽ”፡ ብዛዕባ ደልሃመታአዊ ምስጢር ዘፍጥረት -- ኣብ ፍልስፍናን ስነ-ህላዌ (Ontology) -- እዚ ዝሰዕብ ብርኩት ፍልስፍናዊ ኣተንብሆታት ዘሕሸኹሹክ ቕንዩት ነንብብ፡-

ቃል፡ ነይሩ-ነይሩ__ ንወድዕ

ኪሃውይ ደቦላ ምስ ኣዘዘ

ነገር፡ ድሮ ሃውዮ'ስ፡ ብቕጽብት፤

ኣብዩት፡ ዚቐዘዘ!

ብዘየድልው በርቃዊ__ ስንባዴ፥ ራዕዲ፥ ተዓዘም ተደቢሉ'ስ፤

ኣይርኢኹም፤ እቲ ዝደንዘዘ!

ክሳብ-ሎም ኣይወጸ'ሉን!

እቲ ሽዑ፡ ዘፍዘዘ!!

ኣብ ካልእ ግጥሚ፡ “እግዚእ-በሄር፥ እግዚእ-ኣእምሮ”፡ ሕቶ ኣምላኽ ብድንቁ ጥበብን ፍልስፍናዊ ኣስተንትኖን ዓዚዙ ቀሪቡ'ሎ። እግዚእ-በሄር ቃል ንቑሉ ጐይታ ብሄር ማለት ምዃኑ ድሕሪ ምዝካርን ነዚ ንዘፍቀደሉን ሽግሩ ንዘቃለለሉን ቋንቋኡ ድሕሪ ምምስጋንን፡ ኣስዒቡ ሓደ ናይ ሐሳባት ዝላ ብምግባር እግዚእ-ኣእምሮ'ዩ ይብል'ሞ፤ ብፍልስፍናዊ ኣረኣኢያ ኣምላኽ፡ ሰብ ነቲ ዘይክእሎ ጽሮት ህይወቱ ንምፍኳስ ዝምርከቡሉ ሰብኣዊ ኣምር ምዃኑ ይእምት። እታ ግጥሚ ብኸምዚ ትድምድም፡-

ርእሲ-ኹሉ፡ ድቂ-ሐሳባዊነት፥ ድቂ-ኣምራዊነት ደኣ'ምበረ__

ቅድሚያ-ኹሉ፡ ድቂ ጭርሖ፡ ድቂ-ዓልገት ካይኩንናን።

ካብ-ኩሉ፡ ዝኹንኩም-ክትኩኑ፡ ዝፈቐድኩም-ክትፈቐዱ፡ ዝገበርኩም-ክትገብሩ፤

ብኣምላኽ ካይተንደልሕቑ።

ኣምላኽ፡ ውዱእ ነገር ካይኩንናን።

የግዳስ፡ እንክንዳርግ፡ እንልክም፤

እቲ ዝኸበደ ሰኽምዩ።

ቅንዖታት ተስፋማርያም ደፋርን ሓቀኛን እዩ። ነብሰ-ድንጋጻን ነብሰ-ኣምልኾን ዘይለግቦን ተኣኒኑ ያዕ ዝብሎን፡ ተወሳሳብነትን ተጋራጫውነትን ሰብኣዊ ኹነት ብጥልቀት ብምግንዛብን ረድዩ ብምቕባልን ቀሊል መዋጽኦታት ዘይሰብኽን ብናይ ሓሶት መብጽዓታት ዘይጥበርን፡ ኣብ ቅድሚ ኣጨናቂ ፈተነታትን ሕርያታትን ህይወት ሓቀኛነት (Authenticity) ክህሉ ዝምጁትን ርእዮተ-ህይወት ዝኸተልዮ። ኣብ ሓንቲ ቕንዮቱ ኸምዚ ይብል፡-

ኣብቲ መዓመቕ፡ ምስ ኩሉ'ቲ ሓቀይ፡ ምስ ኩሉ'ቲ ሓሶተይ፤

ኣብ ውሽጢኹ፡ ኣሕብርኒ።

ኣብ “ከላግስ ግን. . .” ዘርእስታ ግጥሚ ኸእ፡ ክብረት ዘሎዎ ህይወት ንምምራሕ ኣንጻር ሓያላት፡ ሰግሩ ኸእ እንተ ኣድለዮውን ኣንጻር ኣድማስ ብዓቢኡን ንምግጣም ይጽውዕ፡-

ጽንዓት እንተ'ድለየ

ንምንታይ'ሲ

ሓጺን ኩይነ፤

ነቲ ዘይጽወር፡ ዘይእጸሮ!

ትብዓት እንተ ሓተተ

ንስልጣን ናይ ሓያላን

ኣስናይ ነኺሰ'ምበር

ብዕሊ ኸዳፈሮ!

ወረግ፡ ድሕሪ ተቐርቀርኩ

ነቲ ኸለወ፡ ነቲ ኣድማስ'ኳ

ተዓጢቐ፡ ተቐኒተ፡ ተሸብሸበ፤

ብጣግማዎ፡ ክጸረሮ!!

ኣብታ “ዚተጸምቤ ገድለ-ኣይተ-ተስፋማርያም” ዘርእስታ ርእሰ-ዛንታዊት ቅንዮት፡ ህይወት ውዱእን ዕጽውን ዘይኮነስ ክፋት መስርሕ ናይ ምዃን (Becoming) ኮይኑ፡ ብኣጣጣሪን ተጋራጫዊን ሕርያታት ዝመልእን ቀሊል መዋጽኦ ዘይብሉን ምዃኑ ብኸምዚ ገሊጽዎ፡-

ኣዲንተይ እናረኣይ፡ ኣእዛይ እናሰምዓ

ምስ ምሉእ ቀልበይ፥ ምስ መላእ ኣእምሮይ__

ንህይወተይ፡ ባዕለይ፤

ስርሓይ'ለ፡ ከምኪመያ!

... 'ታይ ሓዲገ!

ንመስርሕ ናይ ምኻነይ__

ከሳብ ልዳት ናይ እርጋነይ፤

እናኹብኩብኩ፡ ቀጺለያ...

'ታ'ዳ'-ነኣ ኺትንጫዕ!

ሓዲኣ ኸተፋልጥ'ወ__

ነዛ መከረኛ ነብሰይ፤

ሱቶ'ይለያ!

ንምሽቱ'ስ፡ ከም ዘይከውን የለን-ኩይነ!

ትረዩኒ!!

ኣነ እየ!!!

ደጊም፡ ክኢለያ።

ተስፋማርያም ንጸዋዕታኡ፡ ናይ ኩልና ጸዋዕታ ክኸውንውን ዝደልዮን ዝእምሞን፡ “ጸዋዕታና፤ ትኩራት ኣስተውዓልቲ፥ ጭምታት መመይቲ፥ ወሓሊታት ኣስተዋጻእቲ፥ ጨለታት ቀዳሕቲ፡ ከከም ኩነታቱ ድማ - ሓላፍነታውያን ነጻግቲ፥ ረዓምቲ ንምኻን ጥራይ እዩ” ብምባል ብዝተጸምቑን ብሩህን ቃላት ገሊጽዎዮ። ኣብዚ ሓጺር መግለጺ'ዚ፡ በንጻር'ቲ ኣዕማኛ ዝኸርሆ ጥራዝ-ነጠቅትነት፡ ነብሰ-ሰራዝነት፡ ጥቕሲ-ሽዩጥነት... ዘኣመሰለ ናይ ምሕሳብ ዓልገታት፡ እቲ ኣልዒሉ ዝርእዮ ፈሊጣዊ ኸብርታት፤ ምስትውዓል፡ ምምማይ፡ ምንጻግ፡ ምውጻእ፡ ምርዓም ምኻኑ ዘርዘርዎ ኣሎ።

“ህያው ደብሪ” ሓቕፋዎ ዘሎ ኣርእስትታት ሓደ ዓይነታዊ መለሰይኡ እዩ። ኣርእስትታቱ መርመም፡ ክሳብ'ቲ ዘይዝከር መሽጎራጉር ህይወትን ባህልን ዝዝርጋሕዮ። በሉ'ስከ፡ “መስትያት ናይ ዕቋር-ማይ፤ ጽምውቲ ጨራን ትኪ ናይ ውሻጠን፤ ርእሰ-ዘተ፤ ምስ ጽምና፤ ተፍቲሽ-ለ-ሕመረት እንከሰራጥዩኒ፤ ስቕታን ክንዩወን፤ ሆዋስ-ተበጽሖ፤ ተራ ናይ ሃዋሪ...” ዝብል ድንቁ ኣርእስትታት ጊር ዘብል'ዶ ኣይኮነን፤ ብሓጺሩ፡ ኣርእስትታት ‘ህያው ደብሪ’፡ ምርምር ክካየደሉ ዝበቐዕ፡ ንባዕሉ ቕንዩት ክብሃል ዝኸእል፡ ኣምሕሮታዊ ዕዘት ዘሎዎዩ ክብሃል ዝክኣል ይመስለኒ።

ከምቲ ሓደ ጸሓፊ ብዛዕባ ኣገዳስነትን ግደን ቕንዩት ምስ ስልጣን ብምንጽጻር፤ “ስልጣን ንሰብ ናብ ትዕቢት ክመርሖ ከሎ፡ ቕንዩት ግን ደረቱ የዘካኸሮ። ስልጣን ንዓንኬል ግዳሰ ሰባት ከጽብብ ከሎ፡ ቕንዩት ግን ንሰብ ጸጋን ብዙሕነትን ህላዌ የዘካኸሮ፤ ስልጣን ይብክል፡ ቕንዩት ግን የንጽህ።” ዝበሎ፡ ግደን ኣበርክቶን ገጠምቲ ኣብ ሕብረተሰብ ዓቢን ዕዘዝን እዩ። እቲ ዓቢ ጥንታዊ ግሪኻዊ ፍላስፋ ፕላቶ፡ ካብቲ ሚሳላዊት ሪፑብሊኩ ንፍላስፋታት ከም ርትዓውያን ሓሰብቲ ደኣምበር፡ ንሰብኣዊ ስምዒትን ቕጅላን ንዘለዓዕሉ ገጠምቲ ከም ዘረግቲን ሓደገኛታትን ብምርኣይ ኮኒኑ

ሰግጥጥም፡፡ እቲ ስግንጢር ግን፡ ባዕሉ ፕላቶ ዝጸሓፎ ሶቕራጦሳዊ ዘተታት (Dialogues) ከም ልቂ ጽሑፋዊ ቕንዖት (Prose poetry) ዝውሰድ ብሉጽ ስነጽሑፋዊ ዕዮ ምዃኑዮ፡፡ እቲ ውፋይ ርማንቲሳዊ ገጣማይ ሸሊ ከም ዝበሎ፡ “ገጠምቲ ዘይእውጃት ሓገግቲ ናይ ዓለም እዮም፡፡ ቕንዖት ዘይብሉ ሰብአዊ ዓለም ዘይምሉእ፡ ኣብ ፍሑድ ዘይዕበስ ሃህ ዝበለ ሃጓፍ ዘለዎ፡ ስንኩል ብመንፈስ እዩ፡፡”

ቕንዖታት ተስፋማርያም፡ ካብ ኣእምሮአዊ ድንጋዝ ብዕንባባ ጽገሬዳ ጠፍጠፍ ኣቢሉ ዘነቃቕሕ፡ ንዓለምናን ሕብረተሰብናን ባህልናን ብኣግርሞት ከም ብሓድሽ ኸንርእን ከንሓትትን ከነስተንትንን ዝድርኽ፡ ናይ ሕልና ደገልና ንምጽራግ ዘበጋግስ፡ ሓቂ ብእጹብ ድንቂ ዝበቐዓ ቋንቋ ማዕሪጋን ገሪማን ብብርሃና ደጉሓ ከም እንበራብር ዝገብር... እዩ ክብል እኽእል፡፡ ስለዚ፡ ኣብ ስነጽሑፍ ኤርትራ፡ ከምቲ በዩን ሃይለ ኣብ ኖቨል ብድኳን ተበርህን ‘ትጽቢት ባህጉ’ ዝሓዘ መሳሲ ተራ፡ ተስፋማርያም ብቕንዖት ‘ህያው ደብሪ’ መሳሲ ተራ ኣሎዎ ኢሉ እግምግም፡፡

ገምጋም ስነ ጽሑፋዊ ዕዮ ተስፋማርያም ግን፡ ብዘይቲ ኣብ ልቂ ጽሑፍ፡ ብፍላይ ኣብ ፖለቲካዊት ስነጽሑፍ ኣብ ተሓኤን ድሕሪኡን ዝገበሮ ኣበርክቶ ከይተጠቐሰ ምሉእ ክኸውን ኣይኸእልንዮ፡፡ ተስፋማርያም ድሕሪ 1975 ኣብ ተሓኤ ከም ሓላፊ ክፍሊ ዜና ሓያለይ መጽሔታት ብምምስራትን ብምስንዳእን ካልእ ጽሑፋት ብምብርካትን፡ ትግርኛ ኣብ ዘመናዊ ፖለቲካዊን ማሕበራዊን መዓላ ኸውዕል ዓቢ ተራ ተጻዊቱ እዩ፡፡ ኣብ ስደት-ውን ጽሑፋቱ ብቐጽጎ ውሑድ ግን ከኣ ብጽፍሒን ጥልቀትን ቋንቋኡን ትሕዝቶኡን ክብ ዝበለ እዩ ነይሩ፡፡ ብሓጺሩ፡ ጽሑፋት ተስፋማርያም ዝተሓላለኹን ዓሚቕን ሓሳባትን ክትዕን ንምግላጽ ዝበቐዐ፡ ከም ቕንዖታቱ ብሓደ ንባብ ጥራይ ትርጉሙ ዘይከፍት ምዃኑ ፍሉይ ቅሻራቱ እዩ፡፡

ገምጋም ብስሩ ነቐፌታዊ ክኸውን ስለ ዘሎዎ፡ ስነጽሑፋዊ ዕዮታት ተስፋማርያም፡ ቕንዖታቱ ይኹን ልቂ ጽሑፋቱ፡ ብነቐፌታዊ ዓይነ ከይተራእዮ ገምጋሙ ምሉእ ክኸውን ኣይከእልንዮ፡፡ ኣብዚ ኸልተ ኣገደስቲ ጉዳያት ከልዕል እደሊ፡፡

ቀዳማይ፡- ድፍንቕ፤ ንድሕሪት ጠማቲ ድፍንቕዊ (Nostalgic) ኣጠማምታ ናይ ቕንዖታት ተስፋማርያም ድመቕ መለለዩ እዩ፡፡ ድፍንቕ ሓደ ካብ ቀንዲ ሰብአዊ ስምዒታትኳ እንተኾነ፡ ብኡኡ ዝተዓብለለ ናይ ዝሓለፈ ግዜያትን ተመኰሮታትን ኣመለካኽታ፡ ነቲ ዝሓለፈ እዋን ኮሎ ዝሓለፈ ጥዑም ብዘብል ሓደ ጉድናዊን ንግርማኡን ጽባቕኡን ዘጋንን ርማንሲያዊ ጠመተ ሚዛን የስሕትን ወሃም የተባብዕን እዩ፡፡ ግዜ ስለ ዝሓለፈ ጥራይ ፍሉይን ዕዘዝን ስለ ዘይኸውን፡ ዝሓለፈ ከም ህልዊን መጻኢን እዋናት፡ ቦቲ መፋጥርቲ ሰብ ዝኾነ ናይ ሰብአዊ ኮነት ዘይምልኡነት፡ ተጋራጫውነት፡ መሕለኻታት፡ መዋጥራት፡ ዘይዕግበታት፡ ጭንቀትን ጓሂን ዝመልኦ ስለ ዝኾነ፡ ድፍንቕዊ ኣጠማምታ ነዚ ኸሉ መሰረታዊ ሓባራዊን ውልቃዊን ተመኰሮታት ስለ ዝገቡስዮ ወይ ስለ ዘነኣእሶ፡ ከም ኣጠማምታ ግሉሕ ድፍንቕነትን ስንፍናን ዘሎዎ ይመስለኒ፡፡

ካልኣይ፡- ስልጣኔ፤ ኣብ ቕንዖታት ‘ህያው ደብሪ’፡ ብፍላይ ከኣ ኣብቲ ቅድሚ ልዕሊ ዓሰርተ ዓመታት ብተስፋማርያም ዝተጻሕፈ ዓንቀጻት፡ ንጥንታዊን ዘመናዊን ስልጣኔታት ብሚሳላዊነት ዝገልጽ ዝመስል ርእይቶታትን ገምጋማትን ከም ቀንዲ ጥንሰ-ሓሳብ ይምጡተሉዮ፡፡ ስልጣኔ፡ ብሕልፊ ኸኣ ዘመናዊ ስልጣኔ ግን፡ ኣብቲ ነዊሕ ታሪኽ ደቂሰብ ኣብዚ ሓጺር ግዜ ዝማዕበለ ሓድሽን ውልዶን መድረኽ ጥራይዮ፡፡ ዘመናዊ ስልጣኔ ቅድሚ ስለስተ ሚእቲ ዓመታት ድቁ

ኣብ ምዕራባዊ ኤውሮጳ ዝተዘርአን ኣብኡ ዝማዕበለን፣ በበይኑ ኣሰልጣኒ ባእታታት ካብ ቅድሚኡ ዝነበሩ ስልጣኔታት ብዘይ ሕድገት ብምርጻምን ምውሳብን ብሓደ ወገን፣ በቲ ኻልእ ድማ ብስሩ ሓድሽን ሰውራዊን ለውጥታት ብምምሃዝ ዝተሃንጸ ስልጣኔቶቹ። ካብ ቅድሚኡ ዝነበረ ስልጣኔታት ብዘይፍለ ኸኣ፡ ብደገ ንኻልኣት ካብኡ ዝደኸሙ ህዝብታት ብምውራርን ምብዝባዝን ገላዩ ብምግባርን፣ ብውሽጢ ድማ ንታሕተዎት ደርብታት ብምምዝማዝ፣ ብመሪሕነት ሓድሽ ደርቢ ኢንዱስትሪያዊ ብርኽዮ ዝማዕበለ ስልጣኔቶቹ። በዚ መረዳእታዚ፡ ዘመናዊ ስልጣኔ፡ ኩሉ ቍጠባዊ፡ ፖለቲካዊ፡ ማሕበራዊ፡ ባህላዊ፡ ስነኣእምሮኣዊን ሞራላዊን ግድላት ሰብኣዊ ህይወት ብመሰረቱ ዝፍታሓሉ ታሪኽ ዝዛዘምሉ መዓርፎ ወይ ድሕረ-ታሪኽ (Post-History) ኣይኮነን፣ ከኸውንውን ብመትከልን ብግብርን ኣይክእልን። ብናይ ረብሓን ትጽቢታትን ግጭታት ዝመልኦ፡ ብናይ ደርብታትን መንግስታትን ህዝብታትን ግርጭታትን ቃልሲን ዝድረኽ፡ ብናይ ስልጣን ውድድርን ዕብላላን ዝዝወር፡ ጌና ኣብ ታሪኽ ዘሎ ስልጣኔ ጥራይ። ስለዚ እዩ ድማ፡ ዘመናዊ ዓለም፡ ብኸልተ ደምበታት፡ ብሓደ ሸነኽ፡ ናይ ዘመናዊ ስልጣኔ ዋናታትን መራሕቲን ተጠቐምቲን፣ በቲ ኻልእ ድማ ግዳያትን ውጥናትን ተሰኸምቲ ዕዳን ቈይሙ ዘሎ።

ዘመናዊ ስልጣኔ፡ ምስ ኩሉ ዕዳታቱ ኣብ ህይወት ደቂሰብ ዘምጽኦ ዓቢ ምምሕያሽን ገሲጋሽን፡ ዘርሓዎ ሓድሽ ዕድላትን ተኸኣሎታትን ከይተገብዩ፡ ነቲ መሰረታዊ ናይ ሰብኣዊ ሕብረተሰብ ግድላት፡ ማለት ጭቆናን ምዝመዛን ዘይማዕርነትን ዕብላላን ኩናትን ኣይፈትሖን ጥራይ ዘይኮነ፡ ሓደስቲ ንቀጻልነት ህይወት ኣብ ዓለም ብዓንደ-ርእሱ ኣብ ደልሃመታዊ ሓደጋ ዘውድቕ ከም ኣካባቢያዊ ብከላን ዕንወትን፡ ኑኩሌሳዊን ስነህይወታዊን ኣጽዋር፡ ኣብ ዘይረዊ ስስዐን ኣህላኽነትን ዝተሰረተ ኣዕናዊ ቍጠባ... ፈጢሩን በዚ ኸኣ ኣብ ቅድሚና ጥፍኣት ዓለም ደቂኑን ምህላዉ እቲ ዝዓበዩ ጉዳይቶቹ።

እዚ ኸልተ ኣገዳሲ ኸትዓትዚ፡ ኣብ ሓሳባትን ኣረኣእያን ተስፋማርያም ዝግብኦ ሚዛን ሒዙ ኣቓልቦ ዝረኸበን ዝማዕበለን ኣይመስልን።

ቃለይ ገለ ግላዊ ስምዒታት ብምውካእ ክዛዘም።

ንተስፋማርያም ልዕሊ ኹሉ ኻልእ ስምዒታት ብጣዕሳ፡ ደበስ ብዘይርከቦ ጣዕሳ እየ ዝዝክር። ድሕሪ ንነዊሕ ዓመታት፡ ልክዕ ንምኻኑ ድሕሪ ናይ 31 ዓመታት ምፍልላይ ኣብ 2010 ኣብ ኣስመራ ብኣካል ምስ ተራኹብና፡ ንኣስታት ዓሰርተ ኣዋርሕ ኣብ ኤርትራ ኣብ ዝነበረሉ እዋን ብዙሕ ግዜ ብሓባር ኣሕሊፍና። ግን ድሕሪ ምሕላፍ፡ ዘሎ ቐሊል ንሓዋሩ ይድለ ከም ዝበሃል፡ ነቲ ዕድል፡ ከም ዝግባእ ስለ ዘይተጠቐምኩሉ፡ ኩሉ፡ ከምዝግቦ ዝነበረኒ ሓሳባትን ትዕዛብታትን ልቦናታትን እናተራእየኒ ክቱር ጣዕሳ ይስመዓኒ።

ተስፋማርያም ከም ኣብ ሓንቲ ቐንየቱ፡ “ሎሚ-ሎሚስ፡ ክሳብ ሱር መዓሙቓተይ ጠሊለ እየሞ፤ ይኣኸለኒ።” ኢሉ ንፈነወ ህይወቱ ብጸጋ ተቐቢሉ ሓሊፉ እዩ። ግን ከምቲ ኣብ ቐንየቱ፡ “ሬሳና”ጻ ጽኒሉ ዘዳምጹ ነፋናዎይ ወየ ናይ ቍብሪና!” ዝበሎ፡ ክንዩው ሞት ዝኸይድ ቐንየታት ሓዲጉልና ኣሎ።

ሕሳስ-ልደ ዳላይ ሳራ፡ “ተስፋ-ርያም” ኢላ ብምልጋጽ ከትጽውዖን ንኸጻውታ ከትውትውቶን ከላ ዘርእዮ ዝነበረ ፍስሃ እናዘከርኩ፡ ኣሃውን ንዓርኪይ “ተስፋ-ርያም” ኢላ እናጸዋዕኩ ብሓበን ምስ ፍሽኽታኡ እዝክሮ።